

دسترسی آزاد: الگوی جدیدی برای کتابخانه‌ها و نقشی جدید برای کتابداران^۱

نوشته: ال آر. تایز

ترجمه:

الهه امتی^۲

الهام امتی^۳

چکیده: سنت قدیمی، فناوری‌های جدید و نقش‌های جدید همگی به سوی یکدیگر گرویده‌اند، تا منفعت عمومی بی‌سابقه‌ای را پدید آورند. منظور از سنت قدیمی، گرایش دانشمندان و محققان به انتشار تحقیقات خود در مجلات علمی رایگان، صرفاً جهت پژوهش و دانش است. منظور از فناوری جدید، اینترنت و منظور از نقش جدید، نقش کتابدار به عنوان ناشر اطلاعات علمی در جهت منفعت عموم مردم است. مهم‌ترین پرسش این است که چگونه کتابخانه‌ها می‌توانند دسترسی آزاد به اطلاعات، جهت رشد و توسعه جوامع در حال توسعه و توسعه‌یافته داشته باشند؟ یک روش مورد تأیید، جنبش دسترسی آزاد است. دسترسی آزاد الگوی جدیدی برای کتابخانه‌ها و کتابداران است. این الگو موقعیت‌های بی‌نظیری را برای کتابداران فراهم می‌سازد تا محتوای غنی را در رقابت برای تضمین وجود رشد و توسعه، ارائه دهد. هدف از این مقاله ارائه الگوی جدیدی برای کتابخانه‌ها و نقشی جدید برای کتابداران است.

واژه‌های کلیدی: کتابخانه، کتابداران، دسترسی آزاد

۱. Ellen R. Tise : Open access: a new paradigm for libraries and a new role for librarians

۲. کارشناس ارشد کتابداری و اطلاع‌رسانی پزشکی، دانشکده پیراپزشکی، دانشگاه علوم پزشکی تهران، تهران، ایران، نویسنده مسئول
Email: elahehomatii@gmail.com

Email: elhamommati@gmail.com

۳. کارشناس مدیریت بازرگانی، موسسه آموزش عالی راهبرد شمال، رشت، ایران.

مقدمه

روش دسترسی آزاد، بیشتر از یک چالش برای تمام اطلاعات بازنگری شده جاری است و به جستجو در توسعه مدل‌های نوآورانه می‌پردازد و دسترسی موجود را برای کل افراد که درصدد ارتقاء زندگی‌شان هستند فراهم می‌سازد، صرف نظر از اینکه از کجا آمده‌اند، یعنی اینکه، از یک محیط کتابخانه‌ای یا از یک محیط تجاری، چگونه می‌توان اطلاعات لازم را برای یافتن منابع حیاتی‌تر جهت ارتقاء زندگی در دسترس افراد قرار دهند. مهمترین پرسش این است، چگونه می‌توان زمینه مشترک را پیدا کرد؟ راه حل این مسئله در دستان آنهاست، کسانی که در کتابخانه‌ها و محیط‌های وابسته هستند و کسانی که در آن محیط نیستند.

اطلاعات قابل دسترس می‌شوند و بدین منظور شهروندان جهان می‌توانند از زندگی بهتر لذت ببرند. زندگی بهتر، در کشورهای توسعه‌یافته و یا در کشورهای در حال توسعه وجود دارد: گرایش شدید به بهبود زیربنای جستجوی اطلاعات. همانند تهیه‌کنندگان اطلاعات، هدف برآوردن تمایلات و برانگیختن روند رشد و توسعه هست. این ارائه جهت آگاه‌سازی در جوانب مثبت و منفی دسترسی آزاد نیست، اما به ارائه راه‌حل‌های کلی در مورد این مسئله می‌پردازد، به طوری که راه‌حل‌های ساده، اما مؤثر برای موضوع فاجعه بار از بین بردن موانع دسترسی به اطلاعات فراهم شود. خطوط کلی، زمینه‌ای جهت ارائه مسائل در جستجوی راه‌حل‌ها فراهم می‌سازد. مهم‌ترین پرسش این است که چگونه کتابخانه‌ها می‌توانند دسترسی آزاد به اطلاعات، جهت رشد و توسعه جوامع در حال توسعه و توسعه یافته داشته باشند: یک روش مورد تأیید، جنبش دسترسی آزاد است.

ضمنی سازی دسترسی آزاد

لر^۱ (۲۰۰۷) با دلایلی در رابطه با اهمیت دسترسی آزاد بیان کرده است. او نشان می‌دهد که افزایش جنبش دسترسی آزاد ناشی از همگرایی بحران اقتصادی، بحران اخلاقی و فناوری قدرتمند است. مشکل اقتصادی یکی از دلایل افزایش قیمت است. لغو اشتراک‌های مجله سال به سال، در حال تبدیل به هنجار است و به همین ترتیب به قطع خرید مجله به منظور حفظ آنچه که به عنوان عناوین ضروری مجله مشاهده می‌شود، می‌انجامد. در کشورهای در حال توسعه، همانگونه که لر (۲۰۰۷) اشاره کرد، این وضعیت برای بسیاری از دانشگاه‌های بزرگ در صحرای آفریقا فقط برای چند صد عنوان نشریه فاجعه بار است و می‌تواند بسیاری از آنها را رایگان دریافت کنند. عامل دوم بحران اخلاقی دو قسمت دارد: اولین مسئله، ناتوانی محققان در کشورهای در حال توسعه برای به دست آوردن دسترسی به علم جهان و دانش است. دلیل اصلی «شکاف دیجیتالی»^۲ به «شکاف فناوری»^۳ محدود نمی‌شود، بلکه مربوط به شکاف محتوا یا دانش است.

موضوع دوم یک دلیل رو به رشد است که ارتباط بین نویسندگان، ناشران مجله و کاربران را از تعادل خارج و ناعادلانه کرده است. نویسندگان تمایل دارند تحقیقات خود را رایگان پذیرش کنند، آنها می‌خواهند بررسی مقالات توسط سردبیران و داوران بدون هیچ‌گونه هزینه‌ای انجام شود. محققان تحقیقات خود را در مجلات نقد و بررسی^۴ برای به دست آوردن وضعیت حرفه‌ای منتشر می‌کنند. هزینه‌های مربوط به اشتراک از طریق انتشار و توزیع فرایندهای تولید ایجاد می‌شود.

۱. Lor

۲. Digital Divide

۳. Technology Divide

۴. Peer-Reviewed Journal

عامل سوم ظهور اینترنت است. این فناوری دیجیتال برای کنترل و به منظور افزایش دسترسی، استفاده می‌شود. فناوری دیجیتال به نظر می‌رسد در نگاه اول به صرفه‌جویی قابل توجه در هزینه‌ها با کاهش هزینه‌های راه‌اندازی و نیز هزینه‌های حاشیه‌ای می‌پردازد.

تعهد ایفلا^۱ به دسترسی آزاد

با توجه به عامل دسترسی آزاد جهت دسترسی به دانش، هیأت رئیسه ایفلا، بیانیه ایفلا هاگو^۲ را در خصوص دسترسی آزاد به نشریات پژوهشی و مستندات تحقیقاتی در سال ۲۰۰۴ پذیرفت و متعهد شد تا بیشترین دسترسی ممکن به اطلاعات را برای همه افراد تضمین کند و اذعان می‌کند که دستاوردها، استدلالها، بهبود اطلاعات و جزئیات و کاربرد تحقیقات در همه زمینه‌ها، پیشرفت، ثبات و رفاه انسان را افزایش خواهد داد. در استقبال از بیانیه ایفلا، رئیس منتخب، الکس برن^۳ در حین استقبال از بیانیه ایفلا، به تعهد بلند مدت ایفلا به دسترسی آزاد به اطلاعات، مخصوصاً نگرانی‌اش برای دسترسی به نشریات پژوهشی در جهان در حال توسعه، اشاره کرد.

او گفت: ایفلا تأیید می‌کند که نائل شدن به دسترسی جهانی مقرون به صرفه اطلاعات پژوهشی، مستندات و مدارک تحقیقاتی، مستلزم تعهد بسیار زیاد و راهبردهای گوناگون است. ایفلا قاطعانه از جنبش دسترسی آزاد حمایت کرده است و از راه‌اندازی بسیاری از نشریات مطیع دسترسی آزاد استقبال می‌کند. ایفلا همچنین نیاز به توجه به چالش‌های مختلف و همکاری با بسیاری از سهامداران را تأیید می‌کند.

یکی از عمده نگرانی‌های مورد توجه الکس برن، حمایت و دفاع از حقوق اخلاقی سازندگان، ضمن ایجاد موازنه همزمان در قانون کپی‌رایت برای محافظت و گسترش مالکیت عمومی و منافع عمومی در دسترسی به اطلاعات بود. وی افزود: «این امر برای بخش‌های بسیاری از جمله بخش سلامت، آموزش و پرورش، توسعه و فرهنگ، امری اساسی است.»

ایفلا اذعان دارد که دستاوردها، استدلال‌ها، شرح و بسط و کاربرد تحقیقات در همه زمینه‌ها، پیشرفت، ثبات و رفاه انسان را افزایش خواهد داد.

مطالعات پژوهشی بررسی شده توسط داوران، یک عنصر حیاتی در فرآیندهای تحقیقاتی و پژوهشی است. این ادبیات با مستندات تحقیقاتی زیادی حمایت می‌شوند که شامل گزارش‌های فنی، پیشینه و ثبت داده‌های پژوهش است.

ایفلا اذعان می‌کند که شبکه جهانی خدمات اطلاعاتی و کتابخانه‌ای، دسترسی به مدارک و مستندات تحقیقاتی و ادبیات پژوهشی گذشته، حال و آینده را فراهم می‌سازد، حفظ و نگهداری از آن را تضمین می‌کند؛ در کشف و استفاده از آن به کاربران کمک می‌کند و برنامه‌های آموزشی ارائه می‌دهد که کاربران را قادر به توسعه سواد مادام‌العمر می‌کند.

ایفلا تأیید می‌کند که دسترسی آزاد کامل به ادبیات پژوهشی و مستندات تحقیقاتی برای درک دنیای انسان‌ها و شناسایی راه‌حل‌ها برای چالش‌های جهانی و مخصوصاً کاهش نابرابری اطلاعات، امری اساسی است. دسترسی آزاد، یکپارچگی سیستم ارتباط پژوهشی را با تضمین این نکته ضمانت می‌کند که پژوهش‌ها، تا

۱. IFLA

۲. Hague IFLA Statement

۳. Alex Byrne

ابد جهت بررسی نامحدود و در صورت صلاحدید برای شرح، بسط و رد استدلال قابل استفاده خواهد بود. ایفلا نقش مهم کلیه افراد ملزم به ثبت و انتشار تحقیقات، از جمله نویسندگان، ویراستاران، ناشران، کتابخانه‌ها و موسسات را تأیید می‌کند و از اتخاذ اصول دسترسی آزاد زیر به منظور تضمین حداکثر دسترس پذیری ممکن به مستندات تحقیقاتی و ادبیات پژوهشی حمایت می‌کند:

۱. اذعان و دفاع از حقوق اخلاقی نویسندگان، به ویژه حقوق اسناد و امانت.
۲. اقتباس فرآیندهای بررسی توسط داوران مؤثر برای اطمینان از کیفیت ادبیات پژوهشی، صرف نظر از روش انتشار.

۳. مخالفت مصمم و راسخ با سانسور انتشاراتی دولتی، تجاری یا موسساتی حاصل از پژوهش و تحقیق.
۴. توالی برای مالکیت عمومی کلیه مستندات تحقیقی و ادبیات پژوهشی در پایان دوره محدود حمایت قانونی از کپی‌رایت که این دوره باید محدود به یک زمان قابل قبول، و اعمال مقررات استفاده منصفانه بدون موانع فناوری و سایر موانع باشد تا دسترسی سریع را برای پژوهشگران و عموم مردم در طول دوره حمایت تضمین کند.

۵. اجرای معیارهایی برای غلبه بر نابرابری اطلاعات با توانمندی انتشار با کیفیت مورد اطمینان ادبیات پژوهشی و مستندات تحقیقی توسط پژوهشگران و محققانی که ممکن است بی‌بهره باشند و همچنین تضمین دسترسی کارآمد و مناسب برای مردم کشورهای در حال توسعه و همچنین همه افراد محروم از جمله معلولین.

۶. پشتیبانی طرح‌های مبتکرانه مشترک برای توسعه تسهیلات و مدل‌های انتشار دسترسی آزاد، از جمله تشویق؛ مثل از بین بردن موانع پیمانی برای نویسندگان به منظور در دسترس بودن مستندات تحقیقی و ادبیات پژوهشی بدون هزینه.

۷. اجرای مکانیسم‌های فنی، پیمانی و قانونی جهت تضمین حفظ و دسترس‌پذیری قابلیت استفاده و صحت دائمی کلیه ادبیات پژوهشی و مستندات تحقیقی (IFLA, ۲۰۰۴).

نقش جدید کتابخانه‌ها

سنت قدیمی، فناوری‌های جدید و نقش‌های جدید همگی به سوی یکدیگر گرویده‌اند، تا منفعت عمومی بی‌سابقه‌ای را پدید آورند (Lor, ۲۰۰۷). منظور از سنت قدیمی، گرایش دانشمندان و محققان به انتشار تحقیقات خود در مجلات علمی رایگان، صرفاً جهت پژوهش و دانش است. منظور از فناوری جدید، اینترنت و منظور از نقش جدید، نقش کتابدار به عنوان ناشر اطلاعات علمی در جهت منفعت عموم مردم است. ایفای نقش جدید به عنوان ناشر، الزام اشتراک جهت دسترسی به منابع را از میان برداشته و تحقیقات را سرعت بخشیده، تحصیلات را غنی کرده، تجربیات ثروتمندان را با فقرا و فقرا را با ثروتمندان به اشتراک گذاشته، منابع را تا حد ممکن مفید ساخته و شالوده اتحاد انسانیت را در گفتگویی معقول، مشترک و تلاش برای کسب دانش قرار داده است. در راس جنبش دسترسی آزاد، توزیع اطلاعات علمی قرار دارد. کتابداران شدیداً از این پشتیبانی می‌کنند که مولفان، تحقیقات خود را به خاطر مسائل بشردوستانه، در انجمن‌های آزادی منتشر کنند که مقالات را در اختیار کسانی قرار می‌دهند که نمی‌توانند هزینه‌های اشتراک را بپردازند.

کتابخانه‌ها در نقش ناشران

همانطور که زیا^۱ (۲۰۰۹) بیان می‌کند، تحقیقی توسط انجمن کتابخانه‌های تحقیقاتی نشان داده است که برخی کتابخانه‌های عضو، خدمات انتشاراتی ارائه می‌دهند. ۳۷۱ مجله نقد و بررسی وجود دارد که توسط کتابخانه‌های تحقیقاتی بزرگ ارائه شده‌اند. کتابخانه‌های کوچک موسسات نیز که به انجمن کتابخانه‌های تحقیقاتی وابستگی ندارند، در انتشارات مشارکت داشته‌اند. این کتابخانه‌ها، از ترکیبی از ابزارهای انتشار از جمله سیستم مجلات آزاد^۲ و مطبوعات الکترونیک برکلی^۳ استفاده می‌کنند.

زیا (۲۰۰۹) در ادامه می‌گوید: علی‌رغم اینکه در حال حاضر هیچ عدد و رقمی برای تعیین تعداد دقیق کتابخانه‌های دانشگاهی مشغول به انتشار مقالات وجود ندارد، اما با اطمینان می‌توان گفت که این عدد هرچه هست، بسیار بالاست.

بحث درباره انتشارات کتابخانه‌ای، بیشتر بر روی کاربردپذیری، پایداری و مقیاس‌پذیری^۴ ارائه خدمات توسط کتابخانه‌ها متمرکز بوده است. حامیان و کتابداران نسبت به کاربردپذیری آن اطمینان کامل دارند. تحقیقات نشان داده است محققان، دید مثبتی نسبت به همکاری با کتابداران دارند و مایلند مسئولیت سازماندهی فرایند داوری را برای کنترل کیفی انتشارات بر عهده گیرند. بازبینی مقالات همانطور که در گذشته برای مجلات علمی انجام می‌شد، امروزه نیز روندی ضروری برای ارزیابی مقالات است. به نظر می‌رسد راهی آسان و مطمئن برای کتابخانه‌ها جهت مدیریت یک مجله، تغییر انتشارات پیشین از «انتشارات تجاری» به «مدیریت مشترک بین اساتید و کتابداران» باشد. این نوع تغییر و تبدیل‌ها در پروژه‌های در کانادا که حمایت مالی آن بر عهده دولت فدرال بود، انجام شده است. وظیفه کتابخانه عبارت است از: ارائه خدمات میزبانی، هماهنگ کردن فرایندهای پشتیبانی و ارائه خدمات افزوده مانند منبع‌یاب‌های جهانی دائمی، مؤثر کردن گردش کار، علامت‌گذاری برای حروفچینی، تولید فایل و چاپ به هنگام تقاضا است. (Xia, ۲۰۰۹)

زیا (۲۰۰۹)، تجربه در کانادا را شرح می‌دهد و نشان می‌دهد که ظاهراً سیستم‌های انتشاراتی که کتابخانه‌ها اتخاذ می‌کنند، با توجه به انتشار مجلات دانشگاهی، می‌توانند همه اجزای تشکیل‌دهنده خود را به کار گیرند. هنگامی که این نوع انتشار را با قرار دادن مطالب در مخازن و منابع سازمانی مقایسه می‌کنند، به نظر می‌رسد که ایده انتشار محتوای دانشگاهی توسط کتابخانه‌ها در مقایسه با قرار دادن مطالب در منابع، سریعتر توسط محققان مورد قبول و استقبال واقع شده است. کسانی که در مقام ویراستار مجلات منتشر شده توسط مطبوعات قدیمی خدمت کرده‌اند، سهم‌هایی را می‌خرند. از دیدگاه ویراستاران دانشگاهی، مدل جدید ارتباطات علمی نسبت به مدل سنتی انتشار، مزایای بسیار بیشتری دارد: دسترسی آزاد برای خوانندگان (از طریق وب سایت کتابخانه‌ها)، میزبانی ارزان (حتی با اینکه کتابخانه‌ها باید هزینه‌های میزبانی را بپردازند) و مدیریت آسان (از طریق همکاری با سایر کتابخانه‌ها). یک محقق معمولی که نقش خواننده را دارد، به خاطر مولفه دسترسی آزاد، جذب این مدل می‌شود. حتی ممکن است دلیل آن، این باشد که مدیران سازمانی، از انتشارات کتابخانه‌ای رضایت دارند، زیرا رؤیت موسسه آنها را بالا می‌برد.

۱. Xia

۲. Open Journal System (OJS)

۳. Berkeley Electronic Press (Bepress)

۴. Scalability

تغییرات الگوی مجموعه‌سازی

کریرز (۲۰۱۰)^۱ تحقیق انجام شده در کتابخانه‌های آموزش عالی^۲ در بریتانیا را برای بررسی خط مشی‌های موسسات دانشگاهی در زمینه دسترسی آزاد به نتایج تحقیق و ارزیابی اثر انتشارات دسترسی آزاد روی کتابخانه را شرح می‌دهد. یکی از یافته‌های مهم، اما هشداردهنده این است که هنوز بی‌توجهی برجسته‌ای بین محققین، در زمینه انتشار دسترسی آزاد نتایج تحقیق وجود دارد. هرچند، برای آن‌هایی که از احتمال انتشار در مجامع دسترسی آزاد آگاه بودند، این توافق وجود داشت که کتابخانه‌ها هزینه‌های پذیرش نویسنده‌ها را خواهند پرداخت. این هزینه‌ها برای گسترش علاقه به منظور علاقه مستمر در انتشار مجامع دسترسی آزاد پرداخته می‌شود.

یک ایده جالب وجود دارد و آن افزایش در دسترس بودن نتیجه تحقیق در مجامع دسترسی آزاد است که به صورت مثبت روی کتابخانه‌های دانشگاهی از نظر فراهم‌آوری منابع و انتشار مجلات اثر داشته است. هرچند موسساتی، نشان دادند در دسترس بودن نوشته‌های محققین معتبر در ایستگاه‌های دسترسی آزاد به صورت مثبت هزینه آن‌ها در نشر مجلات را تحت تاثیر قرار داده است. اگرچه این اثر برای کاهش هزینه کلی نبوده است، اما باعث شده است، آن‌ها این اثر را مجدداً جهت‌دهی کنند: «... ما عمداً هزینه کمتری برای اشتراک مجله صرف نکرده‌ایم، بلکه شاید این کار به ما برای در دسترس قراردادن نوشته‌های بیشتر نسبت به میزانی که در غیر این صورت می‌توانستیم متقبل شویم، کمک کرده است» (Creaser, ۲۰۱۰).

پذیرش جهت‌دهی مجدد سرمایه‌ها کار بسیار کمی برای تغییر الگوی سنتی انجام داده است. کتابداران باید خلاق‌تر شده و از سرمایه‌های ذخیره شده به روش تعویض^۳ استفاده کنند، یعنی پول ذخیره شده باید در انجمن‌های دسترسی آزاد سرمایه‌گذاری شود که اثر جمعی دارد. هرچه در انجمن‌های رایگان و آزاد، اطلاعات بیشتری در دسترس قرار گیرد، فشار کمتری روی بودجه اشتراک مجلات می‌آید. باید بودجه رو به رشدی برای هزینه‌های دسترسی آزاد و مجموعه‌سازی در نظر گرفته شود. بودجه‌ها باید برای هزینه‌های صفحه، برای فرآیندهای انتشار و کارمندان منظور شود تا دسترسی آزاد پشتیبانی شود. سرمایه‌ها باید به بازاریابی، آموزش محققین و کاربران محتوای دسترسی آزاد، اختصاص یابد.

کتابدار به عنوان آموزش‌دهنده

همان‌طور که توسط کریرز نشان داده شد، دلیل واضح نبود پشتیبانی دسترسی آزاد، نادیده انگاشتن بخشی از تحقیقات است. این بی‌توجهی با سوءتفاهم‌هایی مثل اینکه مجلات دسترسی آزاد کیفیت کمتری دارند، با بررسی کم اعضا یا بدون آن، بدتر می‌شود. به علاوه، نتایج تحقیق نشان داد که این درک وجود داشت که عامل تاثیر در انتشارات سنتی بالاتر بود.

کتابداران باید این سوءتفاهم‌ها را برطرف کرده و این استدلال را تقویت کنند که کیفیت تحقیق می‌تواند فقط با دسترسی بیشتر به اطلاعات اساسی، معتبر و مرتبط بیشتر شود. اگر قرار باشد دسترسی به تحقیق عامل تاثیر را تحت تاثیر قرار دهد، این نشانه آن است که مخاطبان خواننده بیشتر بوده و احتمال بهبود عامل تاثیر بیشتر خواهد شد.

۱. Creaser

۲. Higher Education Libraries

۳. Quid Pro Quo Manner

تبلیغ و یا طرفداری از دسترسی آزاد توسط هیچ حوزه‌ای به عنوان بخشی متعلق به قلمرو آن‌ها شناخته نشده است. کتابداران باید رهبری را به عهده گرفته و فرض کنند که دسترسی آزاد وظیفه آن‌ها است، زیرا آن‌ها بر در دسترس قرار دادن اطلاعات برای افرادی که جهت تغییر زندگی خود یا افزایش خلاقیت خود نیاز به آن دارند، تمرکز دارند. اگر کتابداران دسترسی آزاد را به عنوان قلمرو خود بپذیرند، بنابراین باید با فعالیت‌هایی درگیر شوند که محققین را تشویق به ادامه رشد و توسعه دسترسی آزاد کند. نقطه اوج آن باید زودتر به صحنه بیاید.

یکی از عوامل مؤثر نقطه اوج میزان استفاده محتوا، مخصوصاً محتوای دسترسی آزاد، توجه انتشار در چنین جامعه‌ای است. بنابراین باید آموزش پیوسته کاربران اطلاعات در دسترسی به فرم دیجیتالی وجود داشته باشد.

مارتل^۱ (۲۰۰۸) یادآوری می‌کند که الگوی دسترسی، الگوی مالکیت را از اواخر دهه ۱۹۷۰ تغییر داده است و در سراسر سال‌های باقیمانده تا قرن بیستم آن حفظ شده است. هرچند، در دسترس بودن سری‌های کتاب به صورت الکترونیکی افزایش یافته است و مالکیت به صورت سنتی دیگر کاربردی نیست، اما دسترسی فوری کاربردی شده است و اخیراً رشد نمایی مخازن موسساتی و مدل‌های انتشار دسترسی آزاد الگوی دسترسی را به صورت گسترده‌ای دچار نوسان کرده است. مزیت این هنر، مرتبط با فوریت است؛ گشودن راهی برای الگوی دسترسی فوری. آشناسازی با ابزارها و روش‌های جدید استقرار اطلاعات برای اکثر جمعیت نیازمند راهنمایی است و کتابداران می‌توانند به سادگی با آموزش در این نقش قرار گیرند. مهارت الکترونیکی جمعیت کاربر زمینه اصلی مسئولیت «کتابدار سایبری» می‌شود. در دسترسی به اطلاعات سازمان‌دهی‌شده و معتبر مناسب، همراه با کتابداران سایبری بسیار شایسته، مهارت‌های الکترونیکی افزایش یافته و دسترسی فوری، همگی عامل‌های یاری رساننده به رشد بی‌نظیر دسترسی آزاد هستند (Martell, ۲۰۰۸).

کتابداران در آفریقا خدمات دسترسی آزاد ارائه می‌دهند

نواگو و احمد^۲ (۲۰۰۹) اشاره کردند که شواهد قاطعی برای نمایش اختلاف در نتایج علمی بین کشورهای در حال توسعه و توسعه‌یافته وجود دارد. به مناطق جنوب صحرای آفریقا هیچ کمک قابل توجهی نشده است و فقط ۰/۷ درصد (درصد زیادی که مربوط به آفریقای جنوبی است)، بسیار کمتر از هند (۱/۹ درصد) و چین (۲ درصد) علم عرضه شده است. با این وجود این آمار ممکن است انعکاس درستی از فعالیت‌های علمی در آفریقا باشد، مبنای کافی جهت ارائه دلیل به منظور مشخصات کم محققین در آفریقا که دسترسی ضعیف را به انتشارات علمی نسبت به کشورهای توسعه یافته پیشنهاد می‌کند.

هرچند، رشد دسترسی آزاد در آفریقا از رشد بازمانده است، زیرا نگرانی جدی وجود دارد که منابع الکترونیکی غیرقابل دسترس باشند، چرا که حقیقتاً شالوده فناوری برای دریافت و توزیع محتوای غنی را ندارند. پذیرش پیوسته این حقیقت که آفریقا به دلیل پهنای باند، ضعیف شناخته شده است تا در انتهای زنجیره اطلاعاتی بماند، باید مورد چالش قرار داد و تا حد ممکن به صورت جدی مورد چالش قرار گیرد. واقعیت‌های خاصی

۱. Martell

۲. Nwagwu and Ahmed

در آفریقا وجود دارد: اول این که آفریقا یکی از بیشترین کاربران تلفن همراه را دارد و دوم اینکه فناوری تلویزیون از طریق دریافت ماهواره به صورت جهشی رشد کرده است و در سال‌های گذشته گسترش یافته است.

آیا کتابداران با استفاده از این فناوری‌ها تحویل محتوای غنی را بررسی کرده‌اند؟

متخصصین فناوری اطلاعات در دانشگاه استلنبوش^۱ بر این باورند که این فناوری‌های جمع‌آوری شده، حداقل ظرفیت تحویل محتوای غنی را دارند. مؤسسات تجاری راه‌حل‌ها و بازارهایی را برای توزیع محصولات خود یافته‌اند (Gibson ۲۰۱۰). همکاری چندگروهی، یعنی بنگاه‌های تجاری، دولت‌ها و کتابخانه، باید برای ارائه محتوای علمی غنی برجسته شود. همان‌طور که توسط نواگو و احمد (۲۰۰۹) نشان داده شد، دولت (شامل دولت‌های آفریقایی) هزینه زیادی را برای تحقیق علمی صرف می‌کند. هرچند، نتایج این تحقیقات اساسی به دلیل هزینه‌های اشتراک غیرقابل پرداخت در آرشیوها کلید می‌خورد، این تحقیق حتی برای دولتی که آن تحقیق را پشتیبانی مالی کرد، نیز بی‌ثمر می‌شود.

نتیجه‌گیری

هیچ شکی نیست که دسترسی آزاد کمک قابل توجهی به نوآوری، رشد و توسعه می‌کند. این پدیده توان ارائه اطلاعات اساسی را برای تغییر زندگی افراد دارد. دسترسی آزاد الگوی جدیدی برای کتابخانه‌ها و کتابداران است. این الگو موقعیت‌های بی‌نظیری را برای کتابداران فراهم می‌سازد تا محتوای غنی را در رقابت برای تضمین وجود رشد و توسعه، ارائه دهند. این الگو به ارائه موقعیت‌هایی برای سست کردن محدودیت‌های جوامع که به دلیل کمبود اطلاعات اساسی سرگردان شده‌اند، پرداخته است.

فهرست منابع

- Creaser, C. (2010). Open access to research outputs—institutional policies and researchers' views: results from two complementary surveys. *New review of academic librarianship*, 16(1), 4 – 25.
- Gibson, H. (2010). Personal communication with Gibson, 29 July IFLA. 2004. IFLA statement on open access to scholarly literature and research documentation. Available at :<http://archive.ifla.org/V/cdoc/openaccess04.html>
- Lor, P. 2007. Libraries in times of open access: paper presented at the APE2007: Academic Publishing in Europe Conference “Innovation & Publishing”, Berlin, 23-24 January 2007. *Information services and use*, 27, 193–205.
- Martell, C. (2008). The absent user: physical use of academic library collections and services continues to decline 1995–2006. *Journal of academic librarianship*, 34(5), 400-407.
- Nwagwu, W.E. and Ahmed, A. (2009). Buildings open access in Africa. *International journal of technology management*, 45(1/2), 82-101.
- Xia, J. (2009). Library publishing as a new model of scholarly communication. *Journal of Scholarly Publishing*, 40 (4), 370-383 .

۱. Stellenbosch University